

بودجەى سالانەى عىراق؛ پىچەوانەى خەملىاندنەكان بۇ داھاتى نەوتى و نانەوتى

06-06-2024

نوسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : لەماوەى دوو دەيەى رابردوودا، لەو سالانەدا كە عىراق بودجەى پەسەندكردووہ و وەزارەتى دارايى راپورتنى كوتايى داھاتە نەوتى و نانەوتىيەكانى بىلاوكردووہتەوہ، واتە لەماوەى 2003-2023 [i] دا ، كۆى داھاتى نەوتى بەپىى بودجە 1114 تريليون بووہ، بەلام لەراستيدا داھاتى نەوت لەو ماوەيەدا 1206 تريليون بووہ، بەلام بۇ داھاتى نانەوتى لەو ماوەيەدا، پەرلەمان وادايابو كەوا 129.56 تريليون دينار بىت، بەلام تەنيا 97 تريليون دينار كۆكراوہتەوہ.

بودجه په سه نديکراوه کې عیراق بۇ ئەمسال داھاتی نانهوتی بهرپهژهي 57% و داھاتی نهوتی بهرپهژهي 2.8% به بهراورد به سالی رابردوو زیاتری خهملاندووه، له کاتیکیدا به درپهژهي دوو دهیهی رابردوو بهردهوام خهملاندنهکانی وهزارهتی دارایی و په رلهمانی عیراق راست دهرنهچوووه له کوټایی سالد له گهل داھاتی نهوتی و نانهوتی به دهستهاتوو بهکی نهگرتوووهتهوه.

لهماوهی دوو دهیهی رابردوو، لهو سالانهدا که عیراق بودجهی په سه نديکردوووه و وهزارهتی دارایی راپورتي کوټایی داھاته نهوتی و نانهوتییهکانی بئاوکردوووهتهوه، واته لهماوهی 2003-2023 [i] دا، کوی داھاتی نهوتی به پنی بودجه 1114 تریلیون بووه، بهلام له راستیدا داھاتی نهوت لهو ماوهیهدا 1206 تریلیون بووه، بهلام بۇ داھاتی نانهوتی لهو ماوهیهدا، په رلهمان واداینابو کهوا 129.56 تریلیون دینار بیت، بهلام تنیا 97 تریلیون دینار کوکراوهتهوه.

ههروهها، ئەم نادرستیهی بۇ خهملاندنی داھاتهکان له دوو دهیهی رابردوو کاریگهري تهواوی لهسه رخرجیهکانیش ههبووه. به شپوهیهکی که لهماوهی دوو دهیهی رابردوودا خهرجیهکانی وهزارهتی نهوت چوار هیندهی هه ر س وهزارهتی کشتووگال، پيشهسازي و سهراچاوه ئاوییهکان بووه، چونکه داھات له نهوتهوه هاتوووه و رپهژهي 99% ی کالاً **هه نارده کراوهکانی عیراق** ی بۇ دهرهوه پیکهیناوه.

له کاتیکیدا هه موو جیهان باس له کیشهکانی عیراق لهرووی گۆرانی که شوههوا و که مپوونهوهی ئاو و کشتووگال و کهمی دهرهتی کار و نهبوونی پيشهسازیهوه دهکن، له بودجه کهدا هه ر چوار وهزارهتی کشتووگال، پيشهسازي، ژینگه و سهراچاوه ئاوییهکان تنیا 3.47 تریلیون دیناریان بۇ دانراوه و بهرپهژهي 1.64% به شداری کوی خهرجیهکانیان کردوووه که سهروو نیوهی ئەم پارهیهش بۇ مووچهیه. له بهرامبهردا خهرجیهکان بۇ وهزارهتی نهوت گه پشوووهته 19.3 تریلیون دینار یان رپهژهي 9.11% کوی خهرجیهکان.

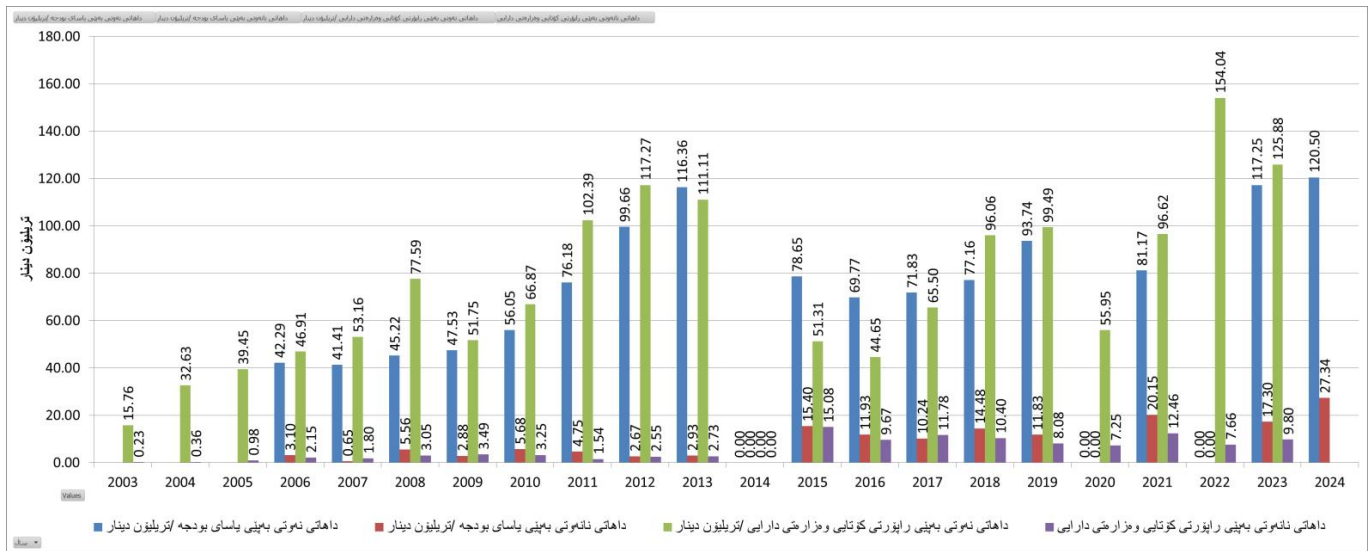
لپهردا به خسته پرووی داتای داھاتهکان چ خهملاندنهکانی په رلهمان بیت یان راپورتهکانی وهزارهتی دارایی هه لوهستهیهکی لهسه ژمارهکان و داھاتوو ئەم پشستهستن به نهوت و پشکرده فرهچه شنکردنی سهراچاوهکانی داھات له عیراق دهکین.

داھاته نهوتی و نانهوتیهکان له یاسای بودجه و له راپورتي وهزارهتی دارایی

له دوو دهیهی رابردوودا (2003-2023) بهرزی نرخي نهوت و ئاسان هاتنه دهستی داھاته نهوتیهکان وایکردوووه، کهوا داھاته نهوتیهکان له 15.7 تریلیون بگاته 125 تریلیون، بهلام داھاته نانهوتیهکان له 225 ملیارهوه بگاته 9.7 تریلیون دینار، که ئەمهش دهرخهري پشستهستی ئابووری عیراقه به داھاته نهوتیهکان. وهک بانکی جیهانی ئاهازی بۇ کردوووه داھاتی نهوت رپهژهي 85% بودجهی گشتی و رپهژهي 42% کوی گه شهی به رهه می نیوخوی GDP پیکه هینیت.

لهروویهکی دیکه وه لهماوهی ئەو دوو دهیهیهدا، داھاتهکان بهرپهژهي 700% زیادیکردوووه، بهلام خهرجیهکان بهرپهژهي 4000% زیادیکردوووه، که به دلنیا ییه وه ئەم شپوازه له خهرجکردن بههوی شپوازی کوکردنهوهی داھاتهکه وه بووه. بهردهوامیدان به مشپوازه نهک له سهردهمی گواستنهوهی وزه و نیت زیرودا لیکه وتهکانی زیاتری ده بیت، به لکو ئەم ئاسان کوکردنهوه و دابهشکردنه وایکردوووه کهوا نه توانریت ژرخانی خزمهتگوزارییه بنه رته ییهکانی وهک ئاو، کارهبا و ندرووستی و فیرکردن، له سهروو هه مووشپانهوه دابینکردنی ههلی کار و فهراهه مکردنی ژبانگی شایسته بۇ عیراقیهکان بیته ناراوه، دیارترینیشیان بهرزبوونهوهی **رپهژهي بنگارییه** بۇ 15.6% له 2023 دا.

گرافیک 1: داھاته نهوتی و نانهوتیهکان به پنی یاسای بودجه و راپورتهکانی وهزارهتی دارایی عیراق 2003-2024

سه‌رچاوه: وه‌زاره‌تی دارایی عێراق

نێبێنی 1: سالانی 2003-2005 یاسای بودجه نه‌بووه و سالانی 2014, 2020 و 2022 ده‌ولت بودجه‌ی نه‌خستوووه‌تەر وو بو په‌سه‌ندکردن له په‌رله‌مان.

کۆتایی

په‌رله‌مانی عێراق به‌ په‌سه‌ندکردنی خشته‌ نوێیه‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی و نه‌جومه‌نی وه‌زیران له‌باره‌ی داهاته‌ نه‌وتی و نان‌ه‌وتی له‌ئه‌مسالدا دوو مه‌ترسی بنه‌ره‌تی خستوووه‌ته‌سه‌ر ئابووری عێراق: په‌که‌میان به‌رزکردنه‌وه‌ی داهاته‌ نان‌ه‌وتیه‌کان بو 27.3 تریلیۆن له‌کاتی‌دا له 2023 دا 17.3 تریلیۆن دینار دانابوو، به‌لام وه‌زاره‌تی دارایی ته‌نیا 9.7 تریلیۆنی کۆکرده‌وه. دووه‌میان به‌رزکردنه‌وه‌ی خه‌رجیه‌کانی که‌رتی وزه و که‌مکردنه‌وه‌ی خه‌رجیه‌کانی هه‌ر سن که‌رتی کشتووگاڵ، پێشه‌سازی و سه‌رچاوه‌ ئاوییه‌کان.

ئاژانسه‌کانی وزه بو ئه‌مسال و سالی داها‌نووش به‌هۆی به‌رده‌وامی جه‌نگ و ناسه‌قامگیری له‌ جیهان چاوه‌روانی به‌رزنی نرخی نه‌وت ده‌که‌ن ته‌نانه‌ت له‌سه‌روو نه‌و نرخی که‌ له‌ یاسای بودجه‌ی 2024ی عێراقدا ها‌توووه، به‌لام هه‌ر ئه‌م به‌رزنی نرخی نه‌وت وایکردوووه که‌وا عێراق نه‌توانی‌ت چاکسازی و ریفۆرم بکات و سه‌رچاوه‌کانی داها‌ت هه‌مه‌چه‌شن بکات و کۆمه‌لگه‌یه‌کی به‌ره‌مه‌یه‌ن‌ه‌ر له‌جیاتی به‌کاره‌یه‌ن‌ه‌ر به‌هینیه‌ت ئاراهه. عێراق له‌ریزه‌ندی گه‌شه‌پێدانی Human development Index له‌ پله‌ی مامناوه‌ندایه‌وه له **گه‌نده‌لی** دا پله‌ی 154 ی له‌ نیۆ 180 وڵاتدا هه‌یه.

خه‌مڵاندنه‌کانی په‌رله‌مان بو داها‌ته‌کان له‌ عێراق، هه‌ر ژماره‌یه‌ له‌سه‌ر کاخه‌زه‌کانی نیۆ یاسای بودجه، ته‌گینا نه‌وه‌ی وه‌زاره‌تی نه‌وت وه‌ک داها‌تی نه‌وتی بو وه‌زاره‌تی دارایی ده‌نێریت و ده‌زگا‌کانی ده‌ولت وه‌ک داها‌تی نان‌ه‌وتی بو‌ی ره‌وانه‌ ده‌که‌نه‌وه، دوو شتی ته‌واو جیاوازه.

هه‌روه‌ها، ئه‌م پشته‌سنته‌ی عێراق به‌ نه‌وت دووچار سیسته‌می سیاسی و ئابووری عیرا‌قی خستوووه‌ته‌ به‌رده‌م مه‌ترسی گه‌وره‌وه له‌ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوو، به‌تایبه‌ت له‌ سالانی 2014 و 2020 دا کاتی‌ک نرخی نه‌وت گۆرانکاری به‌سه‌ردا ها‌ت، حکومه‌ت ناچاربوو بو دا‌بینکردنی خه‌رجیه‌کان په‌نا بو به‌کاره‌ینانی په‌ده‌گی دراو و دا‌به‌زینی به‌های دراوه‌که‌ی له‌به‌رامبه‌ر دۆلار بیات.

له‌کۆتاییدا، به‌رده‌وامی ئه‌م شێوازه‌ش عێراق به‌ره‌و دۆخێکی هاوشێوه‌ی نه‌جیریا ده‌بات، چونکه‌ پشته‌سنتی نه‌جیریا به‌ داها‌تی نه‌وت بووه‌هۆی ب‌ئاو‌بوونه‌وه‌ی گه‌نده‌لی و دۆخێکی ئابووری که‌ نه‌خۆشی هۆله‌ندی پێده‌گوتری‌ت. به‌لام نه‌روێژ توانی نه‌ک داها‌تی نه‌وت کۆبکاته‌وه و ژێرخانی پێی بنیات، بنی‌ت به‌ل‌کو وه‌به‌ره‌ینانی له‌ بان‌که جیهانییه‌کان پێوه‌بکات و بیکاته‌ دوو هینده و بگره‌ سن هینده‌ی داها‌ته‌ بنه‌ره‌تیه‌که‌ی نه‌وت.

سه‌رچاوه‌کان

وزاره‌ت‌ه‌ مالیة، جمهوریة العیراق. - <https://www.mof.gov.iq/pages/ar/FederalBudgetLaw.aspx>

وزاره‌ت‌ه‌ مالیة، جمهوریة العیراق <https://mof.gov.iq/pages/ar/BalanceArchive.aspx>

[i] سالانی 2014، 2020 و 2022 عیراق بودجہی سالانہی پەسەند نەکردووہ و نەبووہ، بەلام سالانی 2020 و 2022 وەزارەتی دارایی راپۆرتی کۆتایی داہات و خەرجییەکانیان ھەبووہ.